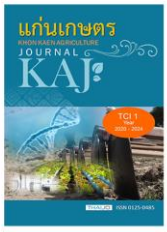
วารสารแก่นเกษตร THAIJO

Content List Available at ThaiJo

Khon Kaen Agriculture Journal

Journal Home Page : https://li01.tci-thaijo.org/index.php/agkasetkaj



การตัดสินใจปลูกข้าวพื้นเมืองของเกษตรกรในอำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร

Decision making on planting local rice of farmers in Kud Chum district, Yasothon province

อิศฎาพร ใจใหญ่[1] และ สุกัลยา เชิญขวัญ[1]*

Isadaporn Jaiyai[1] and Sukanlaya Choenkwan[1]*

[1] สาขาวิชาการส่งเสริมการเกษตรและเกษตรเชิงระบบ คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
[1] Department of Agricultural Extension and Agricultural System, Faculty of Agriculture, Khon Kaen University

บทคัดย่อ : การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความคิดเห็นต่อการตัดสินใจปลูกข้าวพื้นเมืองของเกษตรกร ประชากรที่ใช้ศึกษา ได้แก่ ผู้ปลูกข้าวพื้นเมืองทั้งหมดในอำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร จำนวน 90 ราย ใช้แบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าสถิติ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าสูงสุด ค่าต่ำสุด ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และเปรียบเทียบการตัดสินใจปลูกข้าวพื้นเมืองของเกษตรกร ตามกลุ่มอายุ ระดับการศึกษา ขนาดพื้นที่ถือครองที่ดิน จำนวนแรงงาน และรายได้ต่อครัวเรือน โดยใช้สถิติ t-test ที่ระดับความเชื่อมั่น 95% ผลการศึกษา พบพันธุ์ข้าวพื้นเมือง จำนวน 13 พันธุ์ ได้แก่ มะลิแดง เหนียวแดง ข้าวก่ำ มะลิดำ ดอหางฮี เล้าแตกเจ้าแดง เจ้าเหลือง สันป่าตอง นางนวล เขี้ยวงู เหนียวมะลิเบา และยืนกาฬสินธุ์ ปลูกในพื้นที่ทั้งหมด 454.50 ไร่ เฉลี่ย 5 ไร่ต่อครัวเรือน โดยวัตถุประสงค์หลักคือเพื่อบริโภคในครัวเรือนและจำหน่าย มีการผลิตเมล็ดพันธุ์ไว้ใช้เอง ได้รับรายได้จากข้าวพื้นเมือง เฉลี่ย 10,111.10 บาทต่อไร่ ราคาจำหน่ายเฉลี่ย 31.53 บาทต่อกิโลกรัม สำหรับปัญหาและอุปสรรคการปลูกข้าวพื้นเมือง คือ ข้าวพื้นเมืองมีราคาต่ำ ประเด็นหลักที่มีผลต่อการตัดสินใจปลูกข้าวพื้นเมือง ได้แก่ บริโภคในครัวเรือนเพราะมีสารอาหารที่มีประโยชน์ สามารถหาเมล็ดพันธุ์ได้ง่ายในท้องถิ่น และมีความเชื่อจากบรรพบุรุษหรือประเพณีท้องถิ่น ผลการศึกษาเปรียบเทียบ พบว่า เกษตรกรที่มีอายุ ระดับการศึกษา ขนาดพื้นที่ถือครอง จำนวนแรงงาน รายได้ต่อครัวเรือน ที่แตกต่างกัน มีการตัดสินใจแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ
สำคัญ: ข้าวพื้นเมือง; การอนุรักษ์ในถิ่นที่อยู่; แหล่งพันธุกรรมข้าว; ข้าวเพื่อสุขภาพ; ความหลากหลายทางชีวภาพ

ABSTRACT: This research aimed to study farmers' opinions on their decision to planting local rice varieties. The data were collected from 90 farmers in Kud Chum District, Yasothon Province, using an interview schedule. The data were statistically analyzed, including percentage, average, maximum and minimum value, and standard deviation. Farmers' decision making on planting local rice varieties varied with farmers' age, educational level, land size, number of labors, and household income when compared, using t - test statistic at the 95% confident level. The result showed that there were 13 varieties of local rice varieties grown, i.e., Red Jasmine Rice, Red Sticky Rice, Black Sticky Rice, Black Jasmine Rice, Dor Hang Hee Rice, Lou-Tak Rice, Chou-Dang Rice, Chou-Leaung Rice, San Pa Tong Rice, Nang Nual Rice, Khiew-Ngoo Rice, Sticky Jasmine Rice and Yein Karasin Rice. They were grown in the total area of 454.50 rai. An average planting area was 5 rai per household. Main objectives of growing local rice varieties were for both household consumption and for sale. Farmers planted and stored the rice seeds for their own use. The average income from local rice varieties was 10,111.10 baht per rai and the average selling price was 31.53 baht per kilogram. Key factor affecting farmers' decision making on planting local rice was low selling price. Main factors affecting the decision to plant local rice varieties were: for consumption in the households, from their believes that local rice contain high nutrition value, availability of local rice seeds and their believes and tradition from their ancestors. The

* Corresponding author: sukanl@kku.ac.th

Received: date; July 29, 2020 Accepted: date; December 4, 2020 Published: date; August 5, 2021

analysis of t-test statistic showed differences in farmers' age, level of education, land size, number of labors, and household income, have shown some statistically differences in farmers' decision making on planting local rice varieties.

Keywords: local rice; in-situ conservation; rice genetic resource; rice for health; bio-diversity

บทนำ

ข้าวพื้นเมืองนับเป็นแหล่งทรัพยากรพันธุกรรมที่สำคัญยิ่งในด้านความมั่นคงทางอาหาร เป็นฐานพันธุกรรม การปรับปรุงพันธุ์ การรักษาสมดุลระบบนิเวศและความหลากหลายทางชีวภาพ การอนุรักษ์พันธุกรรมข้าวพื้นเมืองจะเป็นประโยชน์ต่อการปรับปรุงพันธุ์ในอนาคต โดยการคัดเลือกและผสมพันธุ์ เพื่อให้ได้คุณลักษณะที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและความต้องการของเกษตรกรแต่ละท้องถิ่น ข้าวพื้นเมืองหลายชนิดมีลักษณะที่ดี เช่น มีความต้านทานโรคแมลง ทนทานต่อสภาพแวดล้อมที่ไม่เหมาะสม (วิไลลักษณ์, 2545) และให้ผลผลิตได้ในสภาพแวดล้อมที่ไม่แน่นอน นอกจากนั้น ยังมีกลิ่นหอมและรสชาติดี และมีคุณค่าทางโภชนาการ (รัชนี และริญ, 2553) ข้าวพื้นเมืองหลายชนิดมีคุณค่าทางสังคม และวัฒนธรรม ตลอดจนเป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรม และความเชื่อเฉพาะในท้องถิ่น (นาถพงศ์, 2550) เช่น อำเภอกุดชุม มีประเพณีบุญคูณลานหรือบุญกุ้มข้าวใหญ่ เพื่อให้เกษตรกรนำรวงข้าวมาประดับเป็นรูปปราสาท เพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลแก่นาข้าวและลานข้าวหลังการเก็บเกี่ยว (สำนักงานเทศบาลตำบลกุดชุมพัฒนา, 2562)

จากรายงานของกรมวิชาการเกษตร (ฉวีวรรณ วุฒิญาโณ, 2543) ระบุว่ามีพันธุ์ข้าวพื้นเมืองอยู่จำนวน 5,928 พันธุ์ ซึ่งรวมทั้งข้าวไร่ ข้าวนาสวน และข้าวขึ้นน้ำจาก 77 จังหวัด อย่างไรก็ตาม การปลูกข้าวในปัจจุบันของเกษตรกร โดยเฉพาะภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือที่ปลูกข้าวนาปี นิยมปลูกข้าวเพียงไม่กี่พันธุ์ ซึ่งทั้งหมดเป็นข้าวพันธุ์ปรับปรุงที่มีคุณภาพสูง เนื่องจากราคาดีและให้ผลผลิตสูง เช่น พันธุ์ขาวดอกมะลิ 105 กข 15 และ กข 6 ซึ่งมีความเสี่ยงต่อการสูญเสียความหลากหลายทางพันธุกรรมเป็นอย่างมาก (จิรวัฒน์ สนิทชน, 2552) กรมการข้าว (2560) รายงานว่า พบพันธุ์ข้าวพื้นเมืองเหลืออยู่ 106 สายพันธุ์ เป็นพันธุ์ข้าวนาปี 63 สายพันธุ์ และเป็นพันธุ์ข้าวนาปรัง 43 สายพันธุ์ ประกอบกับข้อมูลจากสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2560) ระบุว่ามีพื้นที่ปลูกข้าวพื้นเมืองเพียง 2.18 ล้านไร่ คิดเป็นร้อยละ 3.07 ของพื้นที่ปลูกข้าวทั้งหมด 70.88 ล้านไร่ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีพื้นที่ปลูกข้าวพื้นเมืองเพียง 1.02 ล้านไร่ จากพื้นที่ปลูกข้าวทั้งหมดของภูมิภาค 38.27 ล้านไร่ คิดเป็นร้อยละ 2.66 ของพื้นที่ปลูกข้าวของภูมิภาค จากสถานการณ์การปลูกข้าวพื้นเมืองที่ลดจำนวนลง ทำให้มีความเสี่ยงต่อการสูญพันธุ์ของข้าวพันธุ์พื้นเมืองในอนาคต อย่างไรก็ตาม กรมการข้าวได้ตระหนักถึงความสำคัญของพันธุกรรมข้าวพื้นเมืองโดยได้ดำเนินการเก็บรักษาไว้ที่ธนาคารเชื้อพันธุ์ข้าว (gene bank) (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2541) ซึ่งถือว่าเป็นมาตรการการอนุรักษ์พันธุกรรมนอกถิ่นที่อยู่ (ex-situ conservation) แต่การอนุรักษ์พันธุกรรมในถิ่นที่อยู่ (In-situ conservation) ซึ่งเป็นการอนุรักษ์พันธุกรรมในพื้นที่ไร่นา เป็นสิ่งจำเป็นเพราะเป็นการรักษาพันธุกรรมอย่างมีพลวัต คือ ให้มีการพัฒนา คัดเลือก และปรับปรุงพันธุ์ให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป (นิตยา และคณะ, 2551)

ข้าวพื้นเมือง นับเป็นพืชอาหารที่มีงานวิจัยและส่งเสริมการอนุรักษ์พันธุกรรมในถิ่นที่อยู่อย่างกว้างขวางในหลายประเทศ อาทิ ในกาน่า (Marfo et. al., 2001) เนปาล (Gauchan et al., 2005; Rana et al., 2007) ฟิลิปปินส์ (Carpenter, 2005) เม็กซิโก (Campbell and Vainio-Mattila, 2003) อินเดีย (Miguel and Merrick, 1987; Rengalakshmi et al., 2002) อินโดนีเซีย (Dominque et al., 1997; Susilawati et al., 2020) และ เอธิโอเปีย (Balemie and Singh, 2012) และ ส่วนในประเทศไทยการส่งเสริมการอนุรักษ์พันธุกรรมข้าวพื้นเมืองในถิ่นที่อยู่ได้ดำเนินงานมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2542 โดยเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกภาคอีสาน ได้ทำการศึกษาเพื่ออนุรักษ์และฟื้นฟูข้าวพื้นเมือง ซึ่งพบว่า พันธุ์ข้าวพื้นเมือง ที่เกษตรยังคงปลูก มีจำนวน 30 สายพันธุ์ ได้แก่ กำน้อย กำใหญ่ นางนวล ลำตาล หางหกขาวใหญ่ เล้าแตก สันป่าตอง ปลาเข็ง หอมเสงี่ยม กำเปลือกขาว แสนสบาย ป้องแอ้ว สันปลาหลาด มะลิดำ เหนียวเขี้ยวงู พม่า โสมาลี มะลิแดง มะลิดำ เหนียวแดง ดอหางฮี เจ้าแดง เจ้าแดงดอ ยืนกาฬสินธุ์ เหลืองอ่อน อิด่าง ม่วยหิน เจ้าเหลือง และนางกอง (ดาวเรือง และคณะ, 2553)

อำเภอกุดชุด จังหวัดยโสธร เป็นหนึ่งในพื้นที่ดำเนินกิจกรรมการอนุรักษ์และฟื้นฟูพันธุกรรมข้าวพื้นเมือง ของเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกภาคอีสาน ตั้งแต่ปี 2543 ซึ่งปัจจุบันเกษตรกรในพื้นที่นี้ ยังดำเนินการปลูกข้าวพื้นเมืองมาอย่างต่อเนื่องเป็นเวลาเกือบ 20 ปี และมีการปลูกข้าวพื้นเมืองมากที่สุดของจังหวัดยโสธร (ดาวเรือง และคณะ, 2553) งานวิจัยนี้ มีคำถามวิจัยหลัก 2 ข้อ ได้แก่ 1) เกษตรกรมีเหตุผลอะไรในการปลูกข้าวพื้นเมือง และ 2) เกษตรกรที่แตกต่างกันมีเหตุผลในการปลูกข้าวพื้นเมืองต่างกันหรือไม่ อย่างไร คำตอบของคำถามข้อที่ 1 จะทำให้เข้าใจเหตุผลของเกษตรกรมากขึ้น ซึ่งเมื่อเราเข้าใจแล้ว เราจะสามารถดำเนินการส่งเสริม และมีโครงการที่สนับสนุนให้สอดคล้องกับความต้องการของเกษตรกร ทำให้เกษตรกรยังคงปลูกข้าวพื้นเมืองต่อไป และสามารถนำผลการศึกษาไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางส่งเสริมในพื้นที่อื่นๆ ต่อไป สำหรับคำถามข้อสอง เมื่อเราทราบความแตกต่างของเหตุผลของเกษตรกรที่มี

ลักษณะแตกต่างกัน เราจะสามารถดำเนินโครงการส่งเสริม ที่เฉพาะเจาะจงได้ เช่น ถ้าอายุแตกต่างกันมีเหตุผลที่แตกต่างกัน การดำเนินโครงการบางโครงการก็เหมาะเฉพาะช่วงอายุ ทำให้เราสามารถดำเนินโครงการได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

วิธีการศึกษา

การศึกษานี้คัดเลือกพื้นศึกษาแบบเฉพาะเจาะจง ได้แก่ อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีการปลูกข้าวพื้นเมืองอย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่ปี 2543 โดยการสนับสนุนจากเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกภูมินิเวศยโสธร ซึ่งเป็นองค์กรพัฒนาเอกชน (ดาวเรือง และคณะ, 2553) เป็นการศึกษาเชิงปริมาณ เก็บรวบรวมข้อมูลจากเกษตรกรผู้ปลูกข้าวพื้นเมืองทั้งหมดในอำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร จำนวน 90 ราย (สำนักงานเกษตรจังหวัดยโสธร, 2560) โดยใช้แบบสัมภาษณ์ (interview schedule) เป็นเครื่องมือเก็บข้อมูล ประกอบด้วย 4 ส่วน ได้แก่ 1) ข้อมูลพื้นฐานทั่วไปในด้านสังคมและด้านเศรษฐกิจของเกษตรกร 2) สภาพการปลูกข้าวพื้นเมือง การได้รับส่งเสริมจากหน่วยงานภาครัฐหรือเอกชน และปัญหาของการปลูกข้าวพื้นเมือง 3) ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจปลูกข้าวพื้นเมืองตามความคิดเห็นของเกษตรกร โดยลักษณะคำถามเป็นแบบกำหนดค่าคะแนนให้เลือกตอบ 3 ระดับ ได้แก่ 3 หมายถึง มีผลต่อการตัดสินใจมาก 2 หมายถึง มีผลต่อการตัดสินใจน้อย และ 1 หมายถึง ไม่มีผลต่อการตัดสินใจ (สอดคล้องกับการศึกษาของ นิชานันท์ และ ประภัสสร, 2559; ไพรัช และคณะ, 2562) และ 4) ข้อเสนอแนะ เป็นคำถามปลายเปิดให้แสดงความคิดเห็น ทั้งนี้ตรวจสอบความตรงตามเนื้อหา (content validity) โดยการหาค่า ดัชนีความสอดคล้อง (Index of Item-Objective Congruence : IOC) โดยผู้เชี่ยวชาญ 4 ท่าน

วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ SPSS เป็นเครื่องมือ ค่าสถิติที่ใช้ ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าสูงสุด ค่าต่ำสุด และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และใช้สถิติ t-test ที่ระดับความเชื่อมั่น 95% ในการเปรียบเทียบปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจปลูกข้าวพื้นเมือง ที่มีลักษณะพื้นฐานทางสังคม เศรษฐกิจ และสภาพการปลูกข้าวที่แตกต่างกัน โดย วชิรวัชร (2558) ระบุว่า ความหลากหลายและแตกต่างเกี่ยวกับบุคคล เช่น อายุ เพศ สถานภาพ รูปร่าง การศึกษา ประสบการณ์ รายได้ และอาชีพ ส่งผลต่อพฤติกรรมและการตัดสินใจของบุคคล อย่างเช่น จากการศึกษาของ นิชานันท์ และ ประภัสสร (2559) ระบุว่า อายุ แรงงาน พื้นที่ถือครอง ประสบการณ์การเลี้ยง แตกต่างกัน มีปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจแตกต่างกัน

ผลการศึกษา

สภาพพื้นฐานทางสังคมและเศรษฐกิจ

เกษตรกรที่ปลูกข้าวพื้นเมืองส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ร้อยละ 52.2 และเพศชาย ร้อยละ 47.8 อายุเฉลี่ย 52.71 ปี ร้อยละ 51.1 ศึกษาในระดับมัธยมศึกษาขึ้นไป จำนวนสมาชิกในครัวเรือน เฉลี่ย 4.4 ± 1.34 คน และร้อยละ 53.3 เป็นสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจผู้ผลิตข้าวอินทรีย์เพื่อสังคมโนนยาง ร้อยละ 20.0 เป็นสมาชิกกลุ่มอนุรักษ์และพัฒนาพันธุกรรมข้าวพื้นเมือง ร้อยละ 11.1 เป็นสมาชิกกลุ่มเกษตรกรรมธรรมชาติหนองยอ ร้อยละ 5.6 เป็นสมาชิกกลุ่มเกษตรกรทำนานาโส่ และร้อยละ 10.0 เป็นสมาชิกกลุ่มอินทรีย์ในระยะปรับเปลี่ยน การถือครองที่ดินส่วนใหญ่ ร้อยละ 87.8 เป็นที่ดินของตนเอง มีเนื้อที่ถือครองเฉลี่ย 24.53 ± 10.99 ไร่ต่อครัวเรือน มีเนื้อที่ปลูกข้าวทั้งหมดเฉลี่ย 21.63 ± 9.94 ไร่ต่อครัวเรือน ปลูกข้าวทั่วไปเฉลี่ย 16.63 ± 9.90 ไร่ต่อครัวเรือน มีแรงงานภาคการเกษตรเฉลี่ย 2.29±0.67 คนต่อครัวเรือน รายได้ครัวเรือนเฉลี่ย 153,994.03 ±105,519.77 บาทต่อครัวเรือนต่อปี โดยแยกเป็นรายได้ภาคการเกษตรเฉลี่ย 120,222.03 ± 96,866.22 บาทต่อครัวเรือน และรายได้นอกภาคการเกษตรเฉลี่ย 62,443.37± 56,654 บาทต่อครัวเรือน

สภาพการปลูกข้าวพื้นเมืองของเกษตรกรในอำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร

จากผลการศึกษา พบพันธุ์ข้าวพื้นเมืองทั้งหมด 13 พันธุ์ ได้แก่ มะลิแดง เหนียวแดง ข้าวก่ำ มะลิดำ ดอหางฮี เล้าแตก เจ้าแดง เจ้าเหลือง สันป่าตอง นางนวล เขี้ยวงู เหนียวมะลิเบา และยืนกาฬสินธุ์ ปลูกในเนื้อที่ทั้งหมด 454.50 ไร่ ในปีการเพาะปลูก 2562 ส่วนใหญ่ปลูกไว้เพื่อบริโภคและจำหน่ายในรูปแบบข้าวสาร ข้าวเปลือก และเมล็ดพันธุ์ ซึ่งบางพันธุ์มีราคาสูงกว่าข้าวทั่วไป เนื่องจากข้าวมีลักษณะเฉพาะ และมีปริมาณการผลิตน้อย มีเนื้อที่ปลูกข้าวพื้นเมือง เฉลี่ย 5 ไร่ต่อครัวเรือน ใช้แรงงานในการปลูกข้าวพื้นเมือง เฉลี่ย 2.21 คนต่อครัวเรือน พันธุ์ข้าวพื้นเมืองที่ปลูกมากที่สุด ได้แก่ ข้าวมะลิแดง มีเนื้อที่ปลูก 229.5 ไร่ หรือร้อยละ 50.5 ของพื้นที่ปลูกข้าวพื้นเมืองทั้งหมด สำหรับข้าวพื้นเมืองที่มีผลผลิตต่อไร่สูงสุด คือ ข้าวเหนียวมะลิเบา ผลผลิต 600 กิโลกรัมต่อไร่ และข้าวพื้นเมือง ที่มีผลผลิตต่อไร่ต่ำสุด คือ ข้าวยืนกาฬสินธุ์ ผลผลิต 200 กิโลกรัมต่อไร่ ราคาจำหน่ายข้าวพื้นเมือง เฉลี่ย 31.53 บาทต่อกิโลกรัม โดยข้าวพื้นเมืองที่มีราคาสูงสุด คือ ข้าวเล้าแตก ราคา 50 บาทต่อกิโลกรัม และข้าวพื้นเมืองที่มีราคาต่ำสุด คือ ข้าวสันปาตอง ราคา 20 บาทต่อกิโลกรัม รายได้จากการปลูกข้าวพื้นเมือง เฉลี่ย 10,111.10 บาทต่อไร่ อย่างไรก็ตาม เกษตรกรยังคงปลูกข้าวพันธุ์ปรับปรุง ได้แก่ ขาว

ดอกมะลิ 105 กข 15 และ กข 6 ในพื้นที่ส่วนใหญ่ของตนเอง เนื่องจาก เป็นที่ต้องการของตลาด ทำให้จำหน่ายได้ง่ายกว่า รายละเอียดพันธ์ข้าวพื้นเมืองแสดงใน **Table 1**

Table 1 List of rice varieties found in Kud Chum district, Yasothon province (Production of 2018)

Variety	Number of Farmer*	%	Area (rai)	Production (kg)	Yield (kg/rai)	Average Price (kg/baht)	Average Income (baht/rai)	Rice Type	Reasons for Planting
1.Red jasmine	51	56.7	229.50	91,870	404.66	25.08	9,557.35	Rice	Consumption/Selling
2.Red sticky	46	51.1	122	49,383	404.77	36.75	12,631.31	Glutinous	Consumption/Selling
3.Black sticky	25	27.8	52.50	17,086	325.45	39.40	11,868.76	Glutinous	Consumption/Selling
4.Back jasmine	7	7.8	18	5,920	328.88	30.00	8,044.44	Rice	Consumption
5. Dor Huang Hee	4	4.4	6.50	3,555	546.92	23.00	3,723.07	Glutinous	Consumption/Selling
6.Khoa Lou-Tak	3	3.3	8.50	3,350	394.12	50.00	17,941.17	Glutinous	Consumption/Selling
7.Chao Dang	3	3.3	4	1,800	450.00	40.00	18,000	Rice	Consumption/Selling
8.Chao Leaung	3	3.3	5	1,500	300	46.67	6,601.80	Rice	Consumption/Selling
9.San Pa Tong	2	2.2	3	1,650	550.0	20.00	8,333.33	Glutinous	Consumption/Selling
10.Nang Nuai	1	1.1	1	400	400.00	-	-	Glutinous	Consumption/Selling
11.Khiew Ngoo	1	1.1	1	360	360	-	-	Glutinous	Consumption
12.Sticky Jasmine	1	1.1	3	1,800	600.00	30	18,000	Glutinous	Selling local rice/ seed
13.Yein Karasin	1	1.1	0.5	200	200	-	-	Glutinous	Consumption

Remark: 1 farmer grows more than 1 Variety of Local rice

การได้รับการส่งเสริมในการปลูกข้าวพื้นเมืองจากภาครัฐหรือเอกชน

เกษตรกรร้อยละ 75.6 ระบุว่าไม่เคยได้รับการสนับสนุนปัจจัยการผลิตเกี่ยวกับข้าวพื้นเมืองจากหน่วยงานของรัฐและเอกชนเลย และร้อยละ 24.4 ระบุว่า ได้รับการฝึกอบรมด้านการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวพื้นเมือง และศึกษาดูงานด้านการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวพื้นเมืองจากกลุ่มอนุรักษ์และพัฒนาพันธุกรรมข้าวพื้นเมือง เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกยโสธร ซึ่งเป็นองค์กรพัฒนาเอกชน ที่ดำเนินการทำงานเรื่องเกษตรกรรมยั่งยืนในพื้นที่อำเภอกุดชุม มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2543 (ดาวเรือง และคณะ, 2553)

ปัญหาในการปลูกข้าวพื้นเมือง

เกษตรกรส่วนใหญ่ ระบุว่า การปลูกข้าวพื้นเมืองมีปัญหาอยู่ในระดับต่ำ มีเพียง 2 ประเด็นที่เกษตรกรมากกว่า ร้อยละ 50 ระบุว่ามีปัญหาอยู่ในระดับมาก ได้แก่ ผลผลิตจากข้าวพื้นเมืองส่วนใหญ่มีราคาต่ำ (ร้อยละ 51.1) และไม่มีมาตรฐานรองรับ (ร้อยละ 57.8) รายละเอียดใน **Table 2**

Table 2 Problems of local rice cultivation (N=90)

Problems	Level of problems						$\bar{x}$	S.D	Explanation*
	High	%	Low	%	None	%			
1. Social									
1.1 Lack of knowledge of local rice cultivation	25	27.8	43	47.8	22	24.4	2.03	0.73	Low
1.2 Support from family members	42	46.7	28	31.1	20	22.2	2.24	0.80	Low
1.3 Inadequate land	26	28.9	36	40.0	28	31.1	1.98	0.78	Low
1.4 Acceptance from farmer group/community	6	6.7	33	36.7	51	56.7	1.50	0.62	No
2. Economy									
2.1 Lack of labor	33	36.7	37	41.1	20	22.2	2.14	0.76	Low
2.2 Low price	46	51.1	26	28.9	18	20.0	2.31	0.79	Low
2.3 High production cost	11	12.2	38	42.2	41	45.6	1.67	0.69	Low
2.4 No market	31	34.4	34	37.8	25	27.8	2.07	0.79	Low
3. Local Rice Cultivation									
3.1 Local rice varieties are not suitable with environment	33	36.7	28	31.1	29	32.2	2.04	0.83	Low
3.2 Difficult to find local rice varieties	4	4.4	26	28.9	60	66.7	1.38	0.57	No
3.3 Soil is not suitable for rice cultivation	34	37.8	25	27.8	31	34.4	2.03	0.85	Low
3.4 Inadequate water supply	23	25.6	57	63.3	10	11.1	2.14	0.59	Low
3.5 Difficult to grow, manage and harvest	5	5.6	20	22.2	65	72.2	1.33	0.58	No
4. Supports from Government and Non-Government Agencies									
4.1 Unable to access information	25	27.8	43	47.8	22	24.4	2.03	0.73	Low
4.2 No support from any agency	7	7.8	53	58.9	30	33.3	1.74	0.59	Low
4.3 No policy about local rice	9	10.0	29	32.2	52	57.8	1.52	0.67	No
4.4 No training and excursion	5	5.6	29	32.2	56	62.2	1.43	0.60	No
4.5 No community learning center	22	24.4	44	48.9	24	26.7	1.98	0.72	Low
4.6 No production standard	52	57.8	12	13.3	26	28.9	2.29	0.89	Low

***** Explanation: 2.34 – 3.00 = High problem, 1.67–2.33 = Low problem, 1.00 – 1.66 = No problem

ความคิดเห็นของเกษตรกรต่อประเด็นที่มีผลต่อการตัดสินใจปลูกข้าวพื้นเมือง

ประเด็นความคิดเห็นต่อการตัดสินใจปลูกข้าวพื้นเมืองที่เกษตรกรมากกว่า ร้อยละ 80 ระบุว่ามีผลอยู่ในในระดับมาก ได้แก่ เพื่อบริโภคในครัวเรือนเพราะมีสารอาหารที่มีประโยชน์ (ร้อยละ 94.4) สามารถหาเมล็ดพันธุ์ได้ง่ายในท้องถิ่น (ร้อยละ 93.3) มีความเชื่อจากบรรพบุรุษหรือประเพณีท้องถิ่น (ร้อยละ 92.2) สภาพดินเหมาะกับพันธุ์ข้าวพื้นเมืองที่มีอยู่ (ร้อยละ 90.0) สมาชิกในครอบครัวให้การสนับสนุน (ร้อยละ 87.8) กระบวนการผลิตเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม (ร้อยละ 86.7) เพื่อการอนุรักษ์พันธุกรรมข้าวพื้นเมือง (ร้อยละ 85.6) และข้าวพื้นเมืองมีราคาสูง (ร้อยละ 85.6) ถึงแม้ว่าเกษตรกรจะระบุว่าปัญหาในการปลูกข้าวพันธุ์พื้นเมืองมีราคาต่ำ แต่มีข้าวพื้นเมืองบางพันธุ์ที่มีราคาสูงกว่าข้าวทั่วไปและเป็นที่ต้องการของตลาด เช่น ข้าวพันธุ์เล้าแตกและข้าวเจ้าแดง มีราคา 40-50 บาทต่อกิโลกรัมซึ่งแพงกว่าข้าวพันธุ์ขาวดอกมะลิ 105 ที่มีราคา 30-40 บาทต่อกิโลกรัม สำหรับด้านการได้รับส่งเสริมจากภาครัฐหรือเอกชน ไม่มีผลและมีผลน้อยต่อการตัดสินใจปลูกข้าวพื้นเมืองของเกษตรกร แสดงให้เห็นว่าเกษตรกรส่วนใหญ่ตัดสินใจปลูกข้าวพื้นเมืองจากปัจจัยภายในของตนเอง เช่น เพื่อการบริโภค มีความเชื่อจากบรรพบุรุษและท้องถิ่น พันธุ์ข้าวพื้นเมืองมีความเหมาะสมกับสภาพพื้นที่และระบบนิเวศ การสนับสนุนของครอบครัว รวมไปถึงการจำหน่ายผลผลิตเพราะมีราคาสูงกว่าข้าวทั่วไป รายละเอียดใน **Table 3**

Table 3 Opinions on issues in influencing farmers to plant local rice (N=90)

Issues	Levels of influences						$\bar{x}$	S.D	Explanation*
	High	%	Low	%	None	%			
1. Social									
1.1 Belief and tradition	83	92.2	5	5.6	2	2.2	2.90	0.37	High
1.2 Having skill and knowledge	59	62.6	29	32.2	2	2.2	2.63	0.53	High
1.3 Acceptance from farmer group/community	36	40.0	38	42.2	16	17.8	2.22	0.73	Low
1.4 Support from family member	79	87.8	10	11.1	1	1.1	2.87	0.37	High
1.5 To be in the group membership	25	27.8	13	14.4	52	57.8	1.70	0.88	Low
1.6 To conserve local rice varieties	77	85.6	12	13.3	1	1.1	2.84	0.39	High
1.7 To consume in the households	85	94.4	5	5.6	0	0	2.94	0.23	High
2. Economy									
2.1 Adequate land	66	73.3	24	26.7	0	0	2.73	0.44	High
2.2 Sufficiency of labor	55	61.1	30	33.3	5	5.6	2.56	0.60	High
2.3 High price	77	85.6	13	14.4	0	0	2.85	0.35	High
2.4 Many marketing channels	67	74.4	20	22.2	3	3.3	2.71	0.52	High
2.5 Market nearby and good transportation	65	72.2	22	24.4	3	3.3	2.69	0.53	High
2.6 Diverse products of local rice	37	41.1	37	41.1	16	17.8	2.23	0.73	Low
2.7 Higher income from selling local Rice	69	76.7	19	21.1	2	2.2	2.74	0.49	High
3. Local rice cultivation									
3.1 Suitable cultivated land	81	90.0	9	10.0	0	0	2.90	0.30	High
3.2 Availability of local rice seed	84	93.3	6	6.7	0	0	2.93	0.25	High
3.3 Adequate water supply	20	22.2	69	76.6	1	1.1	2.21	0.44	Low
3.4 Availability of machine e.g. tractor, combine harvester	11	12.2	75	83.3	4	4.4	2.08	0.40	Low
3.5 Easy to grow, manage and harvest	72	80.0	11	12.2	7	7.8	2.72	0.60	High
3.6 Local rice production is environmentally friendly	78	86.7	9	10.0	3	3.3	2.83	0.46	High
4. Support from Government and Non-Government Agencies									
4.1 Accessible to information	15	16.7	57	63.3	18	20.0	1.97	0.6	Low
4.2 Getting support for group and processing	12	13.3	42	46.7	36	40.0	1.73	0.68	Low
4.3 Getting support to improve rice varieties	6	6.7	27	30.0	57	63.3	1.43	0.61	No
4.4 Getting support for training and excursion	3	3.3	18	20.0	69	76.7	1.27	0.51	No
4.5 Getting information on suitable technology	5	5.6	14	15.6	71	78.9	1.27	0.56	No
4.6 Having community learning center	26	28.9	41	45.6	23	25.6	2.03	0.74	Low
4.7 Getting support for marketing	3	3.3	29	32.2	58	65.4	1.39	0.55	No
4.8 Policy implementation on local rice	2	2.2	24	26.7	64	71.1	1.31	0.51	No

*Explanation: 2.34–3.00 = High influence, 1.67–2.33 = Low influence, 1.00 – 1.66 = No influence

ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของเกษตรกรต่อประเด็นที่มีผลต่อการตัดสินใจปลูกข้าวพื้นเมือง ในอำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร

การศึกษานี้ เปรียบเทียบลักษณะพื้นฐานของเกษตรกร ได้แก่ อายุ ระดับการศึกษา ขนาดพื้นที่ถือครอง จำนวนแรงงาน และรายได้ต่อครัวเรือน ซึ่งมีผลดังต่อไปนี้

1) อายุ พบว่า เกษตรกรตัดสินใจปลูกข้าวพื้นเมืองแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ 7 ประเด็น โดยเกษตรกรกลุ่มที่มีอายุมากกว่า 50 ปี ระบุว่า การมีความรู้ในกระบวนการผลิต ความต้องการอนุรักษ์พันธุกรรม สภาพพื้นที่เหมาะสมกับพันธุ์ข้าว และการดำเนินนโยบายสนับสนุนและส่งเสริมการปลูกข้าวพื้นเมืองจากภาครัฐและเอกชน มีผลต่อการตัดสินใจปลูกข้าวพื้นเมืองมากกว่ากลุ่มเกษตรกรที่มีอายุน้อยกว่าหรือเท่ากับ 50 ปี ในขณะที่ประเด็นการมีที่ดินเพียงพอต่อการผลิต การมีเครื่องมือ/วัสดุ/อุปกรณ์ที่สามารถทุ่นแรงได้ และกระบวนการผลิตเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ซึ่งหมายถึง พันธุ์ข้าวพื้นเมืองมีคุณลักษณะที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมแต่ละท้องถิ่น ทำให้ไม่ต้องการใช้สารเคมีในกระบวนการผลิต มีผลต่อการตัดสินใจปลูกข้าวพื้นเมืองน้อยกว่ากลุ่มเกษตรกรที่มีอายุน้อยกว่าหรือเท่ากับ 50 ปี ซึ่งจะเห็นได้ว่า เกษตรกรที่มีอายุมากกว่า 50 ปี ตัดสินใจปลูกข้าวพื้นเมืองจากปัจจัยภายในตนเอง ได้แก่ การมีความรู้และประสบการณ์ในการปลูกข้าวพื้นเมืองที่ปฏิบัติมาอย่างยาวนาน รวมทั้งมีการเก็บเมล็ดพันธุ์ด้วยตนเองมาโดยตลอด จึงเป็นประเด็นหลักในการตัดสินใจปลูกข้าวพื้นเมือง ซึ่งต่างกับมุมมองของเกษตรกรกลุ่มที่มีอายุต่ำกว่า 50 ปี ที่ปัจจัยภายนอก มีอิทธิพลมากกว่า ได้แก่ การมีที่ดินเพียงพอ การมีเครื่องมือที่สามารถทุ่นแรง และกระบวนการผลิตเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม รายละเอียดใน **Table 4**

Table 4 Opinions on issues influencing farmers to plant local rice divided by age

Issues	age (year)				t
	≤ 50 (N= 37)		> 50 (N=53)		
	mean	S.D	mean	S.D	
1. Social					
1.1 Having skill and knowledge	2.51	0.61	2.72	0.45	1.73**
1.2 To conserve local rice varieties	2.78	0.48	2.89	0.32	1.14**
2. Economy					
2.1 Adequate land	2.81	0.40	2.68	0.47	1.43**
3. Local Rice Cultivation					
3.1 Suitable cultivated land	2.84	0.37	2.94	0.23	1.52***
3.2 Availability of machine e.g. tractor, combine harvester	2.14	0.48	2.04	0.34	1.06**
3.3 Local rice production is environmentally friendly	2.92	0.28	2.77	0.54	1.67***
4. Support from Government and Non-Government Agencies					
4. Policy implementation on local rice	1.19	0.40	1.40	0.57	2.04***

* significant difference level at 0.05 ** significant difference level at 0.01 *** significant difference level at 0.001

2) ระดับการศึกษา พบว่า เกษตรกรที่มีการศึกษาต่างกันมีการตัดสินใจปลูกข้าวพื้นเมืองแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ 13 ประเด็น โดยที่เกษตรกรกลุ่มที่มีระดับการศึกษาอยู่ในชั้นมัธยมศึกษาขึ้นไป ระบุว่า การที่สมาชิกในครอบครัวให้การสนับสนุน การมีที่ดินเพียงพอต่อการผลิต การมีแหล่งน้ำเพียงพอต่อการผลิต การมีเครื่องมือ/วัสดุ/อุปกรณ์ที่สามารถทุ่นแรงได้ กระบวนการผลิตเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม การได้รับส่งเสริมในการปรับปรุงพันธุกรรมฯ การได้รับการฝึกอบรมและศึกษาดูงาน การได้รับคำแนะนำการใช้เทคโนโลยีทางการเกษตรอย่างเหมาะสม การส่งเสริมและสนับสนุนการตลาด และการมีนโยบายสนับสนุนและส่งเสริมการผลิตที่ชัดเจน มีผลต่อการตัดสินใจปลูกข้าวพื้นเมืองมากกว่าเกษตรกรกลุ่มที่มีระดับการศึกษาชั้นประถมศึกษา รายละเอียดใน **Table 5**

Table 5 Opinions on issues influencing farmers to plant. local rice divided by educational level

Issues	Educational level				t
	Primary (N = 44)		Secondary and higher (N=46)		
	mean	S.D	mean	S.D	
1. Social					
1.1 Support from family members	2.82	0.45	2.91	0.28	1.20**
2. Economy					
2.1 Adequate land	2.66	0.48	2.80	0.40	1.56**
2.2 Sufficiency of Labor	2.64	0.49	2.48	0.69	1.26 **
3. Local Rice Cultivation					
3.1 Suitable cultivated land	2.98	0.15	2.83	0.38	2.48***
3.2 Adequate water supply	2.14	0.35	2.28	0.50	1.61***
3.3 Availability of machine e.g. tractor, combine harvester	2.07	0.25	2.09	0.51	0.22**
3.4 Easy to grow, manage and harvest	2.82	0.50	2.63	0.68	1.50**
3.5 Local rice production is environmentally friendly	2.77	0.57	2.89	0.31	1.22**
4. Support from Government and Non-Government Agencies					
4.1 Getting support to improve rice varieties	1.27	0.54	1.59	0.65	2.49**
4.2 Getting support for training and excursion	1.16	0.37	1.37	0.61	1.99***
4.3 Getting information on suitable technology	1.16	0.43	1.37	0.64	1.83***
4.4 Getting support for marketing	1.23	0.42	1.54	0.62	2.83***
4.5 Policy implementation on local rice	1.23	0.42	1.39	0.58	1.54**

* significant difference level at 0.05 ** significant difference level at 0.01 *** significant difference level at 0.001

3) ขนาดพื้นที่ถือครอง พบว่า เกษตรกรที่มีขนาดพื้นที่ถือครองต่างกันมีการตัดสินใจปลูกข้าวพื้นเมืองแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ 6 ประเด็น โดยเกษตรกรกลุ่มที่มีขนาดพื้นที่ถือครองมากกว่า 20 ไร่ ระบุว่า การมีที่ดินเพียงพอต่อการปลูกข้าวพื้นเมือง การมีรายได้เพิ่มมากขึ้นจากการจำหน่ายข้าวพื้นเมือง การได้รับการฝึกอบรมและศึกษาดูงาน และมีการส่งเสริมและสนับสนุนการตลาด มีผลต่อการตัดสินใจปลูกข้าวพื้นเมืองมากกว่ากลุ่มเกษตรที่มีขนาดพื้นที่ถือครองน้อยกว่าหรือเท่ากับ 20 ไร่ กล่าวได้ว่าเกษตรกรกลุ่มที่มีขนาดพื้นที่ถือครองมากกว่า 20 ไร่ มีประเด็นหลักในการตัดสินใจปลูกข้าวพื้นเมืองจากองค์ประกอบในด้านเศรษฐกิจ เช่น มีที่ดินเพียงพอ มีรายได้เพิ่มมากขึ้น และการได้รับการส่งเสริมจากภาครัฐหรือเอกชน เช่น การได้รับการฝึกอบรมและศึกษาดูงาน และการส่งเสริมด้านการตลาด ส่วนกลุ่มเกษตรกรที่มีขนาดพื้นที่ถือครองน้อยกว่า 20 ไร่ มีประเด็นหลักในการตัดสินใจปลูกข้าวพื้นเมืองมาจากสมาชิกในครัวเรือน รายละเอียดใน **Table 6**

Table 6 Opinions on issues influencing farmers to plant local rice divided by land size

Issues	Land size (rai)				t
	≤ 20 (N=40)		> 20 (N=50)		
	mean	S.D	mean	S.D	
1. Social					
1.1 Believe and tradition	2.93	0.27	2.82	0.44	1.40**
2. Economy					
2.1 Adequate land	2.58	0.50	2.86	0.35	3.05***
2.2 Higher income from selling local rice	2.65	0.53	2.82	0.44	1.63**
3. Local Rice Cultivation					
3.1 Availability of machine e.g. tractor, combine harvester	2.08	0.27	2.08	0.49	0.06*
4. Support from Government and Non-Government Agencies					
4.1 Getting support for training and excursion	1.20	0.41	1.32	0.59	1.14*
4.2 Getting support for marketing	1.23	0.48	1.52	0.58	2.64***

* significant difference level at 0.05 ** significant difference level at 0.01 *** significant difference level at 0.001

4) จำนวนแรงงาน พบว่า เกษตรกรที่มีแรงงานแตกต่างกัน มีการตัดสินใจปลูกข้าวแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ 13 ประเด็น โดยที่กลุ่มเกษตรกรที่มีแรงงานมากกว่า 3 คน ระบุว่า ความเชื่อจากบรรพบุรุษ คนในชุมชน หรือประเพณี การมีเครื่องมือ/วัสดุ/อุปกรณ์ที่สามารถทุ่นแรงได้ กระบวนการผลิตเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม การได้รับการส่งเสริมรวมกลุ่มและแปรรูปเพื่อจำหน่าย การได้รับการฝึกอบรมและศึกษาดูงาน และการส่งเสริมและสนับสนุนการตลาดข้าวพื้นเมือง มีผลต่อการตัดสินใจปลูกข้าวพื้นเมืองมากกว่ากลุ่มเกษตรกรที่มีแรงงานน้อยกว่าหรือเท่ากับ 3 คน รายละเอียดใน **Table 7**

Table 7 Opinions on issues influencing farmers to plant local rice divided by number of labors

Issues	Number of labors (person)				t
	≤ 3 (N=51)		> 3 (N=39)		
	mean	S.D	mean	S.D	
1. Social					
1.1 Belief and tradition	2.86	0.45	2.95	0.22	1.19**
1.2 Getting support from family members	2.94	0.24	2.77	0.48	2.04***
1.3 To conserve local rice varieties	2.88	0.33	2.79	0.47	1.00**
1.4 To consume in the households	3.00	0	2.87	0.34	2.36***
2. Economy					
2.1 High price	2.90	0.30	2.79	0.41	1.38***
2.2 Higher income from selling local rice	2.80	0.40	2.67	0.58	1.27**
3. Local Rice Cultivation					
3.1 Availability of local rice seed	2.96	0.20	2.90	0.31	1.12*
3.2 Adequate water supply	2.18	0.43	2.26	0.44	0.86
3.3 Availability of machine e.g. tractor, combine harvester	2.04	0.34	2.13	0.47	1.00*
3.4 Local rice production is environmentally friendly	2.78	0.50	2.90	0.38	1.21*

* significant difference level at 0.05 ** significant difference level at 0.01 *** significant difference level at 0.001

Table 7 Opinions on issues influencing farmers to plant local rice divided by number of labors

Issues	Number of labors (person)				t
	≤ 3 (N=51)		> 3 (N=39)		
	mean	S.D	mean	S.D	
4. Support from Government and Non-Government Agencies					
4.1 Accessible to information	1.96	0.53	1.97	0.71	0.10*
4.2 Getting support for group and processing	1.67	0.59	1.82	0.79	1.02*
4.3 Getting support for training and excursion	1.22	0.46	1.33	0.58	1.04*
4.4 Getting support for marketing	1.33	0.48	1.46	0.64	1.05**
4.5 Policy implementation on local rice	1.27	0.49	1.36	0.54	0.77

* significant difference level at 0.05 ** significant difference level at 0.01 *** significant difference level at 0.001

4) รายได้ต่อครัวเรือน พบว่า กลุ่มเกษตรกรที่รายได้ต่อครัวเรือนแตกต่างกันมีการตัดสินใจปลูกข้าวพื้นเมืองแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ 7 ประเด็น โดยที่กลุ่มเกษตรกรที่มีรายได้มากกว่า 140,000 บาท ระบุว่า การมีความเชื่อจากบรรพบุรุษ คนในชุมชนหรือประเพณี และเพื่อบริโภคในครัวเรือนเพราะมีสารอาหารที่มีประโยชน์ มีที่ดินเพียงพอต่อการผลิต และมีรายได้เพิ่มมากขึ้นจากการจำหน่ายข้าวพื้นเมือง สามารถหาเมล็ดพันธุ์ได้ง่ายในท้องถิ่น มีการส่งเสริมและสนับสนุนการตลาด และมีนโยบายสนับสนุนและส่งเสริมที่ชัดเจน เป็นประเด็นหลักที่มีผลต่อการตัดสินใจปลูกข้าวพื้นเมืองมากกว่า กลุ่มเกษตรกรที่มีรายได้น้อยกว่าหรือเท่ากับ 140,000 บาท รายละเอียดใน **Table 8**

Table 8 Opinion on issues influencing farmers to plant local rice divided by household incomes

Issues	Income per household (Baht)				t
	≤ 140,000 (N=47)		> 140,000 (N=43)		
	mean	S.D	mean	S.D	
1. Social					
1.1 Belief and tradition	2.85	0.47	2.95	0.21	1.36**
1.2 To consume in the households	2.91	0.28	2.98	0.15	1.31**
2. Economy					
2.1 Adequate land	2.68	0.47	2.79	0.41	1.18*
2.2 Higher income from selling local rice	2.64	0.57	2.86	0.35	2.25***
3. Local Rice Cultivation					
3.1 Availability of local rice seed	2.89	0.31	2.98	0.15	1.63***
4. Support from Government and Non-Government Agencies					
4.1 Getting support for marketing	1.32	0.47	1.47	0.63	1.23**
4.2 Policy implementation on local rice	1.23	0.48	1.40	0.54	1.50*

* significant difference level at 0.05 ** significant difference level at 0.01 *** significant difference level at 0.001

สรุปและวิจารณ์

ประเด็นสำคัญที่มีผลต่อการตัดสินใจปลูกข้าวพื้นเมืองตามความคิดเห็นของเกษตรกรในอำเภอกุดชุด จังหวัดยโสธร ได้แก่ เพื่อการบริโภคในครัวเรือน สามารถหาเมล็ดพันธุ์ได้ง่ายในท้องถิ่น มีความเชื่อจากบรรพบุรุษหรือเป็นประเพณีท้องถิ่น และสภาพพื้นที่เหมาะสมกับการปลูกพันธุ์ข้าวพื้นเมือง ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของวีรยุทธ และคณะ (2549) ที่ระบุว่า เงื่อนไขที่ยังคงปลูกข้าวพื้นเมืองในพื้นที่อำภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด ได้แก่ เพื่อบริโภคในครัวเรือน เนื่องจากรสชาติอร่อย เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม ทำให้เจริญเติบโตดี

โดยไม่ต้องใช้สารเคมี ส่งผลให้ต้นทุนในการผลิตต่ำ เช่นเดียวกับการศึกษาของ Gauchan et al. (2005) ระบุว่า ปัจจัยที่มีผลในการตัดสินใจอนุรักษ์พันธุกรรมข้าวพื้นเมืองของเกษตรกร ได้แก่ ลักษณะทางนิเวศเกษตรที่เหมาะสม และการมีจำนวนแรงงานทางการเกษตรที่เพียงพอ Carpenter (2005) ระบุว่า เงื่อนไขในการปลูกข้าวพื้นเมืองของเกษตรกรในประเทศฟิลิปปินส์ ได้แก่ ข้าวพื้นเมืองมีความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อม ในส่วนของประเพณีท้องถิ่น สอดคล้องกับการศึกษาของ Susilawati (2020) ระบุว่า ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมดั้งเดิม ทำให้พันธุ์ข้าวพื้นเมือง 30 พันธุ์ยังคงมีการปลูกและใช้อยู่ในพื้นที่ Kasepuhan Cisungsang จังหวัด Banten ประเทศอินโดนีเซีย นอกจากนั้น จากการศึกษาของ วีรยุทธและคณะ (2549) เกี่ยวกับการหายไปของข้าวพันธุ์พื้นเมืองในพื้นที่ อำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด ระบุว่า เงื่อนไขการเปลี่ยนพันธุ์ข้าวของเกษตรกร ได้แก่ รับประทานไม่อร่อย และไม่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม ทำให้การดูแลรักษายาก ดาวเรือง และคณะ (2551) อธิบายสาเหตุการสูญหายของพันธุกรรมข้าวพื้นเมืองในพื้นที่ตำบลกำแมด อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร ได้แก่ ปัจจัยภายนอกชุมชนเป็นสาเหตุหลักของการสูญหาย คือ นโยบายรัฐและการไม่ส่งเสริมการปลูกข้าวพื้นเมืองของภาครัฐ ข้าวพื้นเมืองไม่เป็นที่ต้องการของตลาด และระบบของเครื่องสีที่ไม่เหมาะสมกับพันธุ์ข้าว สอดคล้องกับการศึกษาของนิตยา และคณะ (2551) ระบุว่า สาเหตุที่เกษตรกรตำบลบ้านเกิ้ง อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม เลิกปลูกข้าวพันธุ์พื้นเมือง เนื่องจากรัฐบาลสนับสนุนให้ปลูกข้าวพันธุ์ กข.6 และหอมมะลิ 105 ได้ราคาดี และผลผลิตสูง และBalemie and Singh (2012) ที่ระบุว่า สาเหตุของการลดลงของจำนวนข้าวพื้นเมืองในประเทศเอธิโอเปีย ได้แก่ การส่งเสริมพันธุ์ปรับปรุง และผลผลิตข้าวพื้นเมืองต่ำ

จากข้อมูลที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่าสาเหตุการคงอยู่และการสูญหายไปของพันธุกรรมข้าวพื้นเมือง มีความแตกต่างกันในแต่ละพื้นที่และมีความย้อนแย้งกันในพื้นที่แตกต่างกัน เช่น สาเหตุการคงอยู่ เนื่องจาก รับประทานอร่อย แต่ในบางพื้นที่ ระบุว่า เลิกปลูกข้าวพื้นเมือง เนื่องจากรับประทานไม่อร่อย ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากว่า คุณลักษณะข้าวพื้นเมืองแต่ละพันธุ์มีความแตกต่างกัน สภาพแวดล้อมแต่ละพื้นที่มีความแตกต่างกัน และความต้องการของเกษตรกรไม่เหมือนกัน ดังนั้น แนวทางในการส่งเสริมการปลูกและการอนุรักษ์พันธุ์ข้าวพื้นเมืองควรตระหนักถึงลักษณะและความต้องการของเกษตรกรในแต่ละท้องถิ่นด้วย Manwan (1998) กล่าวว่า ความสำเร็จในการอนุรักษ์พันธุกรรมในพื้นที่ทำกิน คือ การที่ชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีบทบาทในการวางแผนและดำเนินการระดับฟาร์ม Carpenter (2005) ระบุว่า การเพิ่มความหลากหลายของพันธุกรรมข้าวพื้นเมืองในถิ่นที่อยู่ที่มีประสิทธิภาพ คือ การสร้างความเข้มแข็งให้กับเกษตรกร โดยการจัดหาและการเข้าถึงพันธุ์ที่หลากหลาย ความรู้เกี่ยวกับลักษณะพันธุ์ การคัดเลือกพันธุ์ การปรับปรุงพันธุ์ และเชื่อมโยงสร้างเครือข่ายกับเกษตรกรรายอื่นๆ และองค์กรที่เกี่ยวข้อง ดาวเรือง และคณะ (2553) ได้เสนอแนะแนวทางในการส่งเสริมและการอนุรักษ์ข้าวพื้นเมืองว่า ควรมีการนำมาใช้ประโยชน์ในงานบุญประเพณีต่างๆ การใส่บาตร และการทำกิจกรรมเกี่ยวกับพันธุ์ข้าวในงานบุญ นอกจากนั้นประธานศูนย์ส่งเสริมและผลิตพันธุ์ข้าวชุมชน ตำบลสาวะถี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น กล่าวว่า ข้าวพื้นเมืองแต่ละพันธุ์มีคุณลักษณะและคุณค่าทางอาหารเฉพาะตัว การนำข้าวพื้นเมืองมาใช้ประโยชน์ และเพิ่มมูลค่าให้กับเกษตรกร เป็นวิธีการที่ดีที่สุดในการอนุรักษ์พันธุกรรมข้าวพื้นเมือง (กฤษฎา และคณะ, 2560)

จากผลการศึกษาการเปรียบเทียบแสดงว่าลักษณะพื้นฐานของเกษตรกรและครัวเรือนเกษตรกรที่แตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการตัดสินใจปลูกข้าวพื้นเมืองที่แตกต่างกัน เช่น เกษตรกรที่มีอายุมากกว่า 50 ปี ตัดสินใจปลูกข้าวพื้นเมืองจากปัจจัยภายในตนเอง ได้แก่ การมีความรู้และประสบการณ์ในการปลูกข้าวพื้นเมืองที่ปฏิบัติมาอย่างยาวนาน รวมทั้งมีการเก็บเมล็ดพันธุ์ด้วยตนเองมาโดยตลอด จึงเป็นประเด็นหลักในการตัดสินใจปลูกข้าวพื้นเมือง ซึ่งต่างกับมุมมองของกลุ่มเกษตรกรที่มีอายุต่ำกว่า 50 ปี ที่ปัจจัยภายนอก มีอิทธิพลมากกว่า ได้แก่ การมีที่ดินเพียงพอ การมีเครื่องมือที่สามารถทุ่นแรง และกระบวนการผลิตเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม และกลุ่มเกษตรกรที่ขนาดพื้นที่ถือครองมากกว่า 20 ไร่ มีประเด็นหลักในการตัดสินใจปลูกข้าวพื้นเมืองจากองค์ประกอบด้านเศรษฐกิจ เช่น มีที่ดินเพียงพอ มีรายได้เพิ่มมากขึ้น และการได้รับการส่งเสริมจากภาครัฐหรือเอกชน เช่น การได้รับการฝึกอบรมและศึกษาดูงาน และการส่งเสริมด้านการตลาด ส่วนกลุ่มเกษตรกรที่มีขนาดพื้นที่ถือครองน้อยกว่า 20 ไร่ มีประเด็นหลักในการตัดสินใจปลูกข้าวพื้นเมืองมาจากสมาชิกในครัวเรือน ดังนั้นแนวทางการส่งเสริมและขยายพื้นที่การปลูกข้าวพื้นเมืองไปสู่เกษตรกรในพื้นที่อื่นๆ ควรคำนึงถึงลักษณะพื้นฐานของเกษตรกรด้วย นอกจากนั้น จากผลการศึกษา พบว่า หน่วยงานภาครัฐหรือเอกชนมีบทบาทต่อการส่งเสริมการปลูกและการอนุรักษ์พันธุกรรมข้าวพื้นเมืองในพื้นที่น้อยมาก ดังนั้น ควรเผยแพร่ผลการศึกษานี้ให้หน่วยงานรัฐหรือเอกชนที่เกี่ยวข้องทราบ เพื่อหา

แนวทางเพิ่มบทบาทในการส่งเสริมและสนับสนุนกิจกรรมของเกษตรกรในการอนุรักษ์พันธุกรรมข้าวพื้นเมือง ได้แก่ การฝึกอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับข้าวพื้นเมืองแก่เกษตรกรโดยตรง ประกอบด้วย การผลิตในรูปแบบมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ การแปรรูป การปรับปรุงพันธุ์ การเก็บรักษาหลังการเก็บเกี่ยว รวมไปถึงการส่งเสริมและสนับสนุนด้านการตลาดข้าวพื้นเมืองให้ขยายวงกว้างขึ้น

เอกสารอ้างอิง

กรมการข้าว. 2560. องค์ความรู้เรื่องข้าว. สำนักวิจัยและพัฒนา กรมการข้าว. แหล่งข้อมูล: http://www.ricethailand.go.th/Rkb/varieties/ index.php-file=content.php&id=112.htm ค้นเมื่อ 12 ธันวาคม 2562.

กฤษฎา แก้วแก่นคูณ, วีรยุทธ ปัตถามัง, ณัฐพล แพงอ่อน, ฝากจิต ปาลินทร ลาภจิตร, พัชราภรณ์ ภูมิจันทึก, ยศ บริสุทธิ์ และสุกัลยา เชิญขวัญ. 2560. การอนุรักษ์พันธุกรรมข้าวพื้นบ้านโดยชุมชน: บทเรียนการอนุรักษ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. แก่นเกษตร. 45 (ฉบับพิเศษ 1): 1528-1533.

จิรวัฒน์ สนิทชน. 2552. การคัดเลือกข้าวไร่พื้นเมือง ทนทานต่อสภาพแล้งต้นฤดูปลูก. มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

ฉวีวรรณ วุฒิญาโณ. 2543. พันธุ์ข้าวพื้นเมืองไทย. กรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. กรุงเทพฯ.

ดาวเรือง พืชผล และคณะ. 2553. การศึกษาพันธุกรรมข้าวพื้นบ้านเพื่อการขยายผลผลิตข้าวในระบบเกษตรกรรมยั่งยืนในพื้นที่บ้านกุดหิน บ้านกำแมด บ้านโนนยาง ตำบลกำแมด อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย: กรุงเทพฯ.

นาถพงศ์ พัฒนพันธ์ชัย. 2550. ข้าวพื้นบ้านบนวิถีชุมชน:การอนุรักษ์และพัฒนาข้าวพื้นบ้าน โดยเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก มหาสารคาม. กรุงเทพฯ : ธนาพริ้นติ้ง.

นิชานันท์ คงทวี และ ประภัสสร เกียรติสุรนนท์. 2559. ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเลี้ยงไหมของเกษตรกรในจังหวัดขอนแก่ น. แก่นเกษตร. 44(4): 631-638.

นิตยา กิจติเวชกุล, สุกัลยา เชิญขวัญ, สุรพล ยอดศิริ และวรวิต ต้นบุญ. 2551. การเปลี่ยนพันธุ์ข้าวบริเวณลุ่มน้ำชีตอนกลาง และความสนใจของเกษตรกรต่อการอนุรักษ์พันธุ์ข้าวพื้นเมือง: กรณีศึกษาตำบลบ้านเกิ้ง อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม. แก่นเกษตร. 36: 108-115.

ไพรัช เล้าสมบุรณ์, สินีนุช ครุฑเมือง แสนเสริม และเบญจมาศ อยู่ประเสริฐ. 2562. ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจปลูกอ้อยโรงงานของเกษตรกรในอำเภอเก้าเลี้ยว จังหวัดนครสวรรค์. แก่นเกษตร. 47 (ฉบับพิเศษ 1): 577-584.

รัชนี คงคาฉุยฉาย และริญ เจริญศิริ. 2553. รายงานฉบับสมบูรณ์ คุณค่าโภชนาการของข้าวพันธุ์พื้นเมืองในเขตปฏิรูปที่ดิน อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร. สถาบันโภชนาการ มหาวิทยาลัยมหิดล.

วชิรวัชร งามละม่อม. 2558. การบริหารภาครัฐแนวใหม่ (New Public Management: NPM). สถาบัน TDRM, กรุงเทพฯ.

วิไลลักษณ์ สุดวิไล. 2545. การศึกษาเปรียบเทียบพืชสกุล Gomphia Schreb. และ Ochna L. มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

วีรยุทธ สุวัฒน์ และคณะ. 2549. การศึกษาข้าวพื้นบ้านที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ อำเภอปทุมรัตต์ จังหวัดร้อยเอ็ด. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย: กรุงเทพฯ.

สำนักงานเกษตรจังหวัดยโสธร. 2560. ข้อมูลเศรษฐกิจจังหวัดยโสธร. แหล่งข้อมูล: http://www.yasothon. doae.go.th / ค้นเมื่อ 1 พฤศจิกายน 2561.

สำนักงานเทศบาลตำบลกุมชุมพัฒนา. 2562. งานสืบสานประเพณีบุญคูณลาน (บุญกุ้มข้าวใหญ่) อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร. แหล่งข้อมูล.http://www.kutchumpattana.go.th/page-22.html ค้นเมื่อ 19 ธันวาคม 2562.

สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. 2541. รายงานการสำรวจในฤดูนาปี 2593/2540 เอกสารสถิติการเกษตร 2549. สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, กรุงเทพฯ.

Balemie, K. and Singh, R.K. 2012. Conservation of Socioculturally Important Local crop Biodiversity in the Oromia Region of Ethiopia: A Case Study.

Campbell, L.M., and A. Vainio-Mattila. 2003. Participatory Development and Community-Based Conservation: Opportunities Missed for Lessons Learned?. Human Ecology. 31(3): 417-437.

Carpenter, D. 2005. The in situ conservation of rice plant genetic diversity: A case study from a Philippine barangay. Agriculture and Human Values. 22: 421-434.

Domique L., A. Charrier, and J. Berthaud. 1997. In situ conservation of maize in Mexico: Genetic diversity and maize seed management in a traditional community. Economic Botany. 51(1): 20-38.

Gauchan, D., Smale, M., Maxted, N., Cole, M., Sthapit, B.R., Jarvis, D., and Upadhyay, M.P. 2005. Socioeconomic and Agroecological Determinants of Conserving Diversity On-farm: The Case of Rice Genetic Resources in Nepal. Nepal Agriculture Research Journal. 6: 89-98.

Manwan, I. 1998. Enhancing on-farm conservation of plant genetic resource for food and agriculture at country level. P. 48-57. In: R.K. Arora, K.W. Riley. Proceeding of the Asia-Pacific Consultation on Plant Genetic Resource. International Plant Genetic Resource Institute (IPGRI), India.

Marfo, K., P. Craufurd, P. Dorward, R. Bam, I. Bimpong, D. Dartey, D. Djagbletey, W. Dogbe, K. Gyasi, A. Opoku-Apau, and E. Otoo. 2001. Institutionalizing participatory crop improvement in Ghana: a case study of upland rice. In International Symposium on Participatory Plant BreedingParticipatory Plant Genetic Resource Enhancement.

Miguel, A.A., and L. Merrick. 1987. In situ conservation of crop genetic resources through maintenance of traditional farming systems. Economic Botany. 41(1): 86-96.

Rana, R.B., Garforth, C., Sthapit, B. and Jarvis, D. 2007. Influence of socio-economic and cultural factors in rice varietal diversity management on-farm in Nepal. Agriculture and Human Values. 24: 461-472.

Rengalakshmi, R., G. Alagukannan, N. Anilkumar, V. Arivudai Nambi, V. Balakrishnan, K. Balasubramanian, B. P. Mohanty, D. Dhanapal, M. Geetharani, G. Girigan, H. Kavinde, I. O. King, P. Joy, T. Ravishankar, S. Swain, S. Chaudary, P. Thamizoli, T. Ray, and L. Vedavalli. 2002. Enhancing the role of rural and tribal women in agrobiodiversity conservation: an indian case study. P. 16-35. In: Agrobiodiversity Conservation and the Role of Rural Women: An Expert Consultation Report. Food and Agriculture Organization, Bangkok.

Susilawati, P.N., Z. Yursak, and U.D. Amanda. 2020. IOP Conf. Series: Earth and Environmental Science. 591: 1-8.